

اقلیت‌ها و سیاست فرهنگی سعید سبزیان
۱۹ شهریور - ۱۳ مهر ۸ شب به وقت تهران

اقلیت‌ها و سیاست فرهنگی

جلسه اول: فرهنگ و اقلیت/ تعاریف و مفاهیم
سعید سبزیان

رئوس مطالب

- نقد قانون شکل‌گیری وزارت ارشاد
- تعریف و تشریح سرمایه فرهنگی و تبیین ستیز عقیدتی
- نقد نظر حسن روحانی درباره سرمایه فرهنگی
- دموکراسی فرهنگی و تشریح انتقاد داریوش مهرجویی
- تعریف فرهنگ و تبیین دو نوع فرهنگ‌ساز
- فرهنگ از نظر ریموند ویلیامز
- فرهنگ از نظر افراد متن‌فرد جمهوری اسلامی
- تعریف نخبه و نقد فرهنگ برگزیده در ایران تحت وزارت ارشاد
- ستیز فرهنگی در ایران و شکل‌گیری اقلیت

نگاهی به سایت وزارت ارشاد اسلامی

- رسانه پیام است
- وقتی می‌گوییم رسانه پیام است، معنایش این است که صرف وجود داشتن یک رسانه به معنای وجود پیام است. با جستاری در این سایت چگونه می‌توانیم به مسأله سیطره پردازیم؟ و چگونه با استفاده از غیاب، مسأله حضور را دریابیم؟
- این سایت از چه موضعی با مردم ایران سخن می‌گوید و قدرت را چگونه شکل می‌دهد؟

فرهنگ از منظر وزارت ارشاد ایران

The screenshot shows the official website of the Ministry of Culture and Islamic Affairs of Iran. The header features the ministry's name in Persian and English, along with portraits of Ayatollah Khamenei and Ayatollah Mousavi Ardebilani. The main banner is titled "فراخوان سیزدهمین جشنواره بین‌المللی امام رضا (ع)" (Call for the 15th International Imam Reza Festival). Below the banner, there are sections for "گزارش تصویری" (Visual Report) showing a large assembly hall, "منو اصلی" (Main Menu) with links to various services, "ادارات کل استانی" (Provincial Headquarters) with a map of Iran, and "اخبار ویژه" (Special News) with articles about the festival.

اشاعه ایدئولوژی

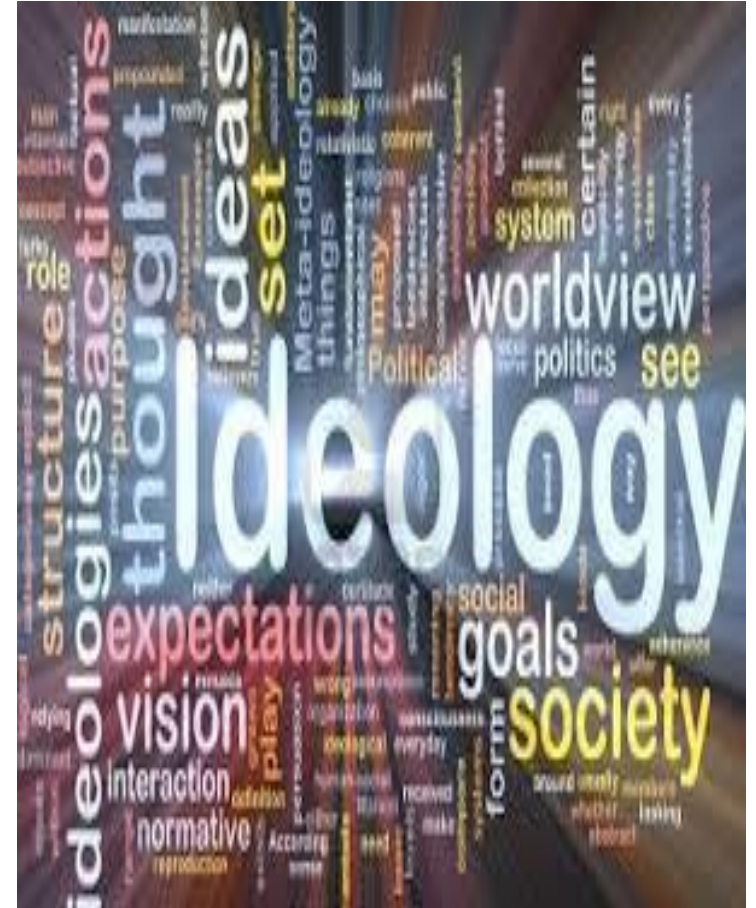
ایدئولوژی:

- ایدئولوژی عبارت است از مجموعه‌ای از باورها، اعتقادات، و سنت‌ها که جامعه‌ای بر اساس آن زیست می‌کند، روابط افراد را با آن تنظیم می‌کند، و هویت افراد را شکل می‌دهد.

آلتوسر و ابزارهای ایدئولوژیک:

- آلتوسر، فیلسوف فرانسوی، تشریح می‌کند که چگونه ایدئولوژی در دست حکومت به ابزار ابقا و تقویت قدرت تبدیل می‌شود.

آلتوسر و نظریه‌اش درباره اشاعه و تحمیل ایدئولوژی

Ideology and ideological state apparatuses

RSA: Repressive State Apparatuses

تعریف دستگاه‌های سرکوب دولتی

- شامل سران حکومت، پلیس، دادگاه، نیروی انتظامی، و وزارت‌هایی مانند اطلاعات و ارشاد
- این نهادها و اشخاص توسط قدرت مسلط، یک شبکه منسجم را در سرکوب تشکیل می‌دهند.
- این دستگاه‌ها از راه تحمیل اجباری و زور متوسل به سرکوب می‌شوند.

ISA: Ideological State Apparatuses

دستگاه‌های ایدئولوژیک دولتی

- شامل دین، مدرسه، دانشگاه، تلویزیون، سینما، ادبیات، فیلم، موسیقی، و سایر هنرها
- آلتوسر می‌گوید: «ایدئولوژی وجود ملموس و مادی دارد»، به عبارتی نظام ایدئولوژیک کارکردش از چشم مردم پنهان می‌ماند.
- پدیده «فراخوانش»: به این معنا که ایدئولوژی افراد را در نقش‌هایی که می‌خواهد می‌نشانند، به عبارت روشن‌تر ایدئولوژی افراد را خطاب می‌کند تا نقش‌هایی را که نظام ایدئولوژیک می‌خواهد اجرا کنند.

وزارت ارشاد: اهداف و تأثیرات

نقد قانون شکل‌گیری وزارت ارشاد را برای شناخت ایدئولوژی در ایران از کجا شروع کنیم؟

- باید به منابعی نگاه کنیم که نظام عقیدتی و فرهنگی را برای ما به شکل قانون و بخش‌نامه در می‌آورند.
- وزارت ارشاد صراحتاً اصولی را تعیین می‌کند که در آن همه رسانه‌ها در خدمت ایدئولوژی حکومت و فرهنگ اسلامی قرار می‌گیرند و سایر گروه‌های عقیدتی را به کنترل وزارت خود در می‌آورد.

تشریح برخی از اصول نظارت وزارت ارشاد بر فرهنگ ایران

وزارت ارشاد می‌گوید برای اهدافی که در ادامه می‌آید تأسیس شده است.

رشد فضائل اخلاقی بر اساس ایمان و تقوی

اصل اول: رشد فضائل اخلاقی بر اساس ایمان و تقوی

- نقد این اصل و تشریح چند مثال
- اصل اول به صراحت مسأله دین را پایه نشر و انتشارات می داند، و قطعا منظورش دین اسلام است.

بیگانه‌هراسی و مفهوم تهاجم فرهنگی و انحراف جامعه

اصل دوم: استقلال فرهنگ

- اصل دوم مسأله استقلال فرهنگی را مطرح می‌کند. بسیاری از حمله‌ها بر فیلم و ادبیات از همین دیدگاه بیگانه‌پنداری و ترس از غرب ناشی می‌شود.
- **بیگانه‌هراسی:** تعریف و ایدئولوژی «**تهاجم فرهنگی**» که از این اصل ریشه می‌گیرد.

ترویج ایدئولوژی: مسأله وحدت و تفاوت

اصل چهارم: رواج و فرهنگ هنر اسلامی

- تبیین این قانون با استفاده از نظریه لویی آلتوسر

فراهم آمدن زمینه‌های وحدت میان مسلمین

اصل هفتم: ایدئولوژی وحدت در برابر تفاوت دموکراتیک

- وحدت در سخن جمهوری اسلامی، یکی شدن سنی و شیعه است. و به معنایی دیگر، انسجام میان همه مذاهب است، اما این انسجام به معنای تسلیم شدن همه ادیان در سایه اسلام است. از این رو وحدت به معنای نقض تفاوت و دیگردینی و دیگراندیشی است.

مجوز به فعالیت‌های فرهنگی؛ شیوه‌ای که آلتوسر ابزار سیطره دولتی می‌نامد

اصل سیزدهم: تعیین ضوابط **اعطای جوایز** در زمینه‌های فرهنگی

- چگونه نهادهای جایزه‌دهی به محصولات فرهنگی در سیطره ایدئولوژی هستند.

اصل هفدهم: **نظارت و صدور جوایز برای انتشارات**

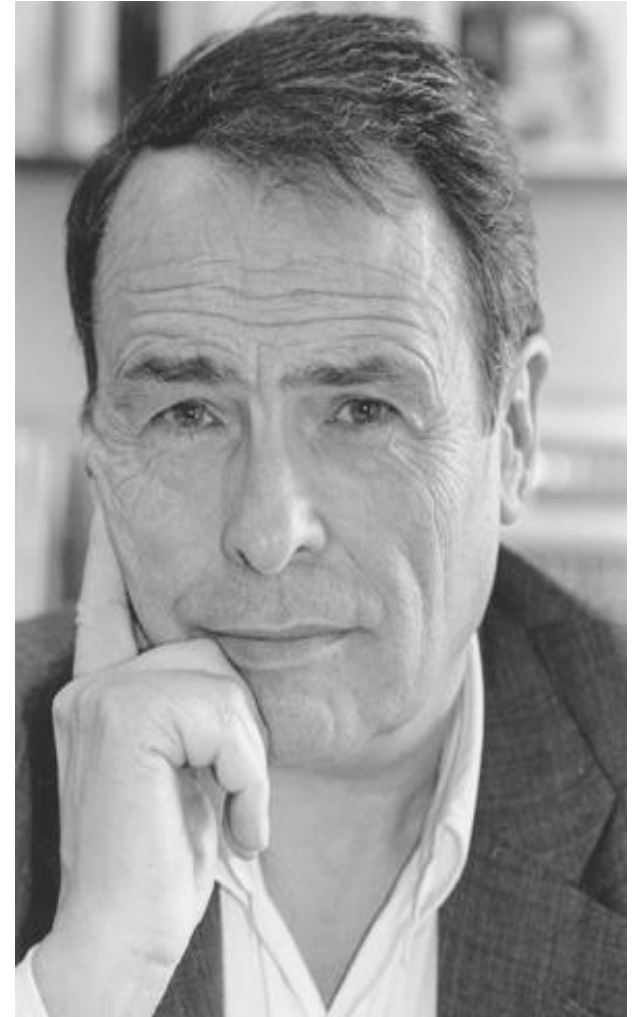
- صدور مجوز در واقع به معنای سلب حق انتشار از گروه‌ها، عقاید و افکاری است که با ایدئولوژی مسلط بر ایران تفاوت داشته باشند.

اصل نوزدهم: **نظارت بر فعالیت‌های فرهنگی و مذهبی اقلیت‌های شناخته‌شده** در قانون اساسی

- این اصل به روشنی سیطره ایدئولوژیک دین اسلام بر سایر ادیان را بیان می‌کند که ما به ازای واقعی آن را در شکل سانسور می‌بینیم.

سرمایه فرهنگی: نظریه پیر بوردیو (Pierre Bourdieu)

- بنیان‌گذار نظریه سرمایه فرهنگی، پیر بوردیو است.
- بوردیو در مقاله‌ای به نام «شکل‌های سرمایه» می‌گوید: «سرمایه دو نوع است: اقتصادی و فرهنگی.»

Pierre Bourdieu
Forms of Capital

سرمایه فرهنگی: تشریح تبعیض

بورديو نظريه **سرمایه فرهنگی** را بر اساس نظريه‌های مارکسيستی تبیین می‌کند و از **برخورداري و محرومیت** سخن می‌گوید. او اشاره می‌کند که این نظريه شرحی است از «دستاوردهای نابرابر کودکان در تحصیلات که ناشی از تفاوت‌های طبقاتی است». ص. ۴۷ در ریچاردسون

بورديو وقتی از این نوع سرمایه سخن می‌گوید، اشاره می‌کند که این سرمایه **از طریق والدین به انسان می‌رسد**، و از این جهت آن را سرمایه مجسم یا جسمیت یافته یاد می‌کند. ص. ۴۸ در ریچاردسون

بورديو می‌گوید که سرمایه فرهنگی در شکل دوشم تجسم یافته و عینیت یافته است و بنابراین امکان این که از او **غصب** شود هم وجود دارد.

سرکوب از راه غصب و امحاء میراث فرهنگی

آثار ادبی، نقاشی، متون، و میراث افراد مشمول این شکل تجسم یافته است که بوردیو یاد می کند. از نظر بوردیو این میراث می تواند **امکان حیات فرهنگی** برای افراد ایجاد کنند، اما اگر این امکان از او سلب شود در زمره افراد **تحت سلطه** قرار می گیرد.
ص ۵۰ در ریچاردسون

با این توصیف، آیا اقلیت های دینی و قومیتی در ایران از امکان دادوستد فرهنگی برخوردارند؟

سرمایه فرهنگی از راه نهادها

بورديو وجه سوم سرمايه فرهنگي را نوعي مي داند كه افراد از طريق **تحصيل** در نهادها به دست مي آورند. مثلا در دانشگاهها و مكاتب تحصيل مي كنند و مدرک مي گيرند.
ص. ۵۱ در ريجاردسون

منظور بورديو اين است كه افراد از راه حق تحصيل و از راه **به رسميت شناخته** شدن تحصيلاتشان در جامعه موقعيت فرهنگي و **هويتي** به دست مي آورند كه برابر با وجود جسمي آنها در جامعه است.

با اين توصيف، محروميت از حق تحصيل اقليتها، چگونه با هويت اجتماعي و سياسي آنها قابل تشریح است؟

جمع‌بندی نظر بوردیو: سرمایه‌داری فرهنگی چه معنایی دارد؟

پیر بوردیو با الهام از مارکسیسم، سرمایه فرهنگی را کار انباشته تعریف می‌کند و وقتی از سرمایه اجتماعی سخن می‌گوییم باید بررسی کنیم که سرمایه فکری و هنری و فرهنگی هر فرد و کلیت اجتماع برای افراد چه سودی دارد، چه کسی آن را کنترل می‌کند، و استعاراً **سرمایه‌داران فرهنگی** چه کسانی هستند. ما بر اساس نگاه به قانون شکل‌گیری وزارت ارشاد اسلامی این موضوع را بررسی می‌کنیم.

سرمایه فرهنگی و هویت:

برای بوردیو سرمایه فرهنگی عبارت است از دانش، مهارت‌ها و آموزه‌هایی که فرد را قادر می‌کند در اجتماع به **ترقی و تحرک اجتماعی** دست بیابد. اکنون با نگاه به وضعیت اقلیت‌ها شامل زنان، همجنس‌گرایان، و اقلیت‌های دینی در ایران باید بررسی کنیم که افراد چگونه بر مالکیت ذهنی خویش سلطه دارند یا مالکیت فکری و اعتقادی آن‌ها در دست سرمایه‌داران فرهنگی است.

حسن روحانی و موضوع عدالت در فرهنگ

نظرات **حسن روحانی** درباره سرمایه فرهنگی:

- امروزه بر ارتقاء سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی تأکید می‌شود و تحقق توسعه انسانی به ویژه از جنبه **عدالت عمیقاً در گرو توسعه اجتماعی و فرهنگی** تلقی می‌گردد.
 - روحانی با نقل قول‌های پراکنده سعی دارد تا این باور را مطرح کند که فرهنگ **صرفاً در بطن دین** شکل می‌گیرد،
 - به عنوان مثال وی **امام علی** را شخصیتی فراتاریخی می‌داند که می‌تواند منشاء احساسات والا در همه انسان‌ها شود زیرا وی او را اسوه همه بشریت می‌داند.
- پرسش:** نظر شما در مورد سخنان حسن روحانی در ارتباط تطبیقی با مأموریت وزارت ارشاد چیست؟

داریوش مهرجویی و مسأله ستیز فرهنگی و عدالت فرهنگی

مهرجویی و اشاره به **سیطره وزارت ارشاد**
بر فرهنگ:

مهرجویی در گفتگو با خبرنگار ایلنا با
اشاره به وضعیتی که برای فیلم سینمایی
رستاخیز به وجود آمده است گفت:
«وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در کشور
تنها نهادی است که می‌تواند به یک فیلم
مجوز نمایش بدهد.»

آلتوسر و مهرجویی؛ مسأله ابزار سرکوب ایدئولوژیک قدرت

فرهنگ ایران به چه کسی متعلق است؟ و چرا افراد اجازه می‌یابند به تولیدات فرهنگی بتازند و از موجودیت ساقط کنند؟

نظر مهرجویی در این باره:

- مهرجویی با تأکید بر لزوم **حاکمیت قانون** گفت: «حتی اگر گروهی با این فیلم یا فیلم‌های دیگر مخالف هستند، نباید مانند چماق‌داران به خیابان بریزند و اعتراض کنند. حتی اگر چنین اتفاقی افتاد؛ ارشاد نباید از مجوز خود پا پس بکشد.»

منظور از قانون چیست؟

مهرجویی و **مطالبه قانون برای آزادی انتشار:**

- «ارشاد باید جلوی چنین رفتارهایی بایستد و اگر لازم شد با حضور پلیس و نیروهای انتظامی فیلم را اکران کند نه این که تا اعتراضی می‌شود کناره‌گیری کند.»

فرهنگ ایران چیست و چه کسی حق بیان در آن دارد؟

- تبیین ستیز فرهنگی و مسأله سرمایه فرهنگی

مهرجویی از **برابری فرهنگی و تبعیض عقیدتی** سخن می‌گوید.

تعریف فرهنگ

فرهنگ چیست؟

- فرهنگ عبارت است از مجموعه‌ای از **باورها، عقاید، ارزش‌ها، دانش، آموزه‌ها و سنت‌هایی** که رفتار یک جامعه را شکل می‌دهند.
- فرهنگ به معنایی دیگر عبارت است از **دین، شعر، رمان، فیلم، نقاشی، موسیقی و سایر هنرهایی** که مردم با آن‌ها آرزوها، عواطف و امیال خودشان را بیان می‌کنند.

تعریف هنر از منظر حداد عادل، رهبری و وزارت ارشاد

هنرمند و فرهنگ‌ساز چه می‌کند؟

- افرادی که هنرها و ادبیات را تولید می‌کنند، آمال، آرزوها و دغدغه‌های مردم را به تصویر می‌کشند یا به آهنگ در می‌آورند یا می‌نویسند. از این‌رو فرهنگ‌سازان هم بازتاب‌دهنده افکار، عقاید و روحیات مردم‌اند هم به روحیه، عقاید و رفتار آن‌ها از راه فرهنگ شکل می‌دهند.

اجزاء فرهنگ و فرهنگ مقاومت و فرهنگ سفارشی

فرهنگ و هنر: بحثی در چیستی فرهنگ

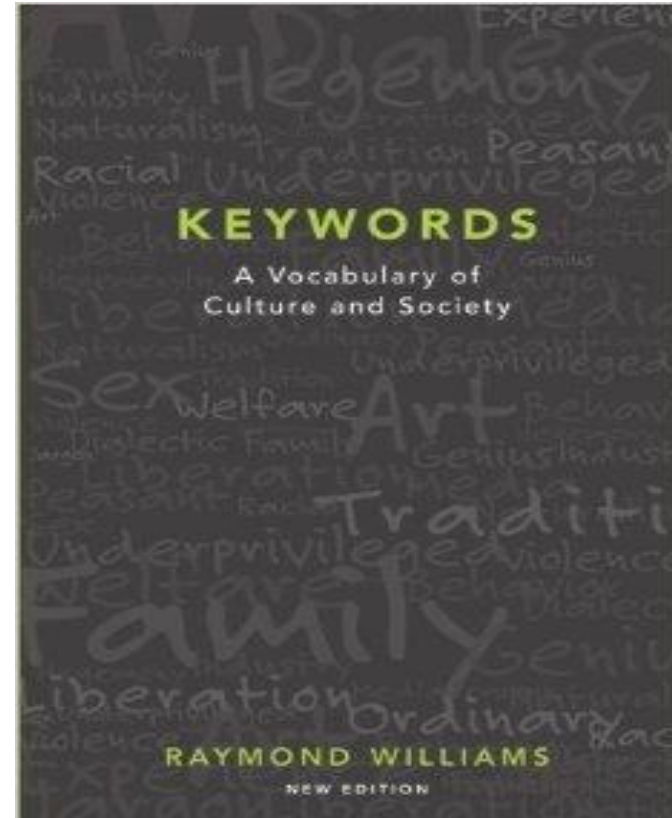
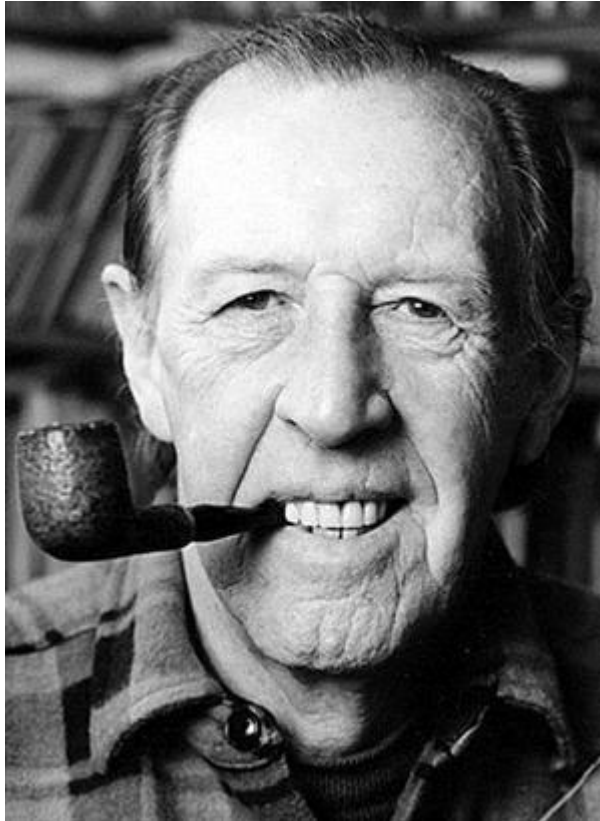
- فرهنگ (شامل هر اثر ادبی یا هنری) سه جزء سازنده دارد: ۱. آفریننده، ۲. موضوع، ۳. مخاطب.

اکنون بر روی آفریننده تمرکز می کنیم:

آفریننده یا خالق هر اثر هنری را به دو دسته تقسیم می کنیم:

- ۱. هنرآفرین یا ادیبی که بازتاب دهنده صدا و آرزوهای مردم سرکوب شده، افراد تحت ستم، و مظلومان است و در حقیقت با این نگاه هنر را خلق می کند که از رفتار و روحیه زمانه خودش انتقاد کند و در نتیجه ممکن است منتقد سیاست و ایدئولوژی حاکم باشد و بنابراین هنر او را مقاومتی می نامیم.
- ۲. هنرمندی که سفارش پذیر، تسلیم و پذیرنده آرمانها و عقاید قدرت مسلط است و از این رو منتقد بدیها، ستمها، و ظلمها نیست بلکه اشاعه دهنده قدرت است و در حقیقت سرباز فرهنگی حکومت است.

ریموند ویلیامز و تعریف فرهنگ (Raymond Williams)

فرهنگ از نظر ریموند ویلیامز

فرهنگ از نظر ریموند ویلیامز

- ویلیامز می گوید که هر جامعه‌ای شکلی دارد، و اهداف خاص خودش را دنبال می کند، و این اهدافش را در هنرها و ادبیات بیان می کند. ویلیامز می گوید که گرچه جماعت یک کشور مجموعه‌ای تحت عنوان فرهنگ (آرمان‌ها، مقاصد و آرزوها) را شکل می دهد، این مقاصد و آرمان‌ها در افراد بازتولید می شوند.
- ویلیامز **ریشه معنایی فرهنگ را از دامنه زراعت** وارد می کند، و بنابراین فرهنگ را نظامی و زمینه‌ای می داند که اذهان در آن زراعت می شود، یعنی به اعتقاد او ذهنیت مردم در بستر فرهنگ شکل می گیرد. پس فرهنگ در حقیقت همان پرورش است.
- ویلیامز کلمه فرهنگ را در حالت جمع به کار می برد، برای او جامعه در ستیز فرهنگی و در ستیز عقاید است. از این رو ما بر این عقیده‌ایم که فرهنگ ایران چیزی است که در خلال قرون و در دوره‌های مختلف شکل گرفته و در بردارنده نوعی ستیز است.

با نظر به تئوری ویلیامز، تکوین معیار های فرهنگ: نخبه فرهنگی در ایران کیست؟

نخبه کیست و چه کسی فرهنگ ایران را شکل می دهد؟

الیت یا نخبه ها به اصطلاح به برگزیدگان یک جماعت گفته می شوند، و تلقی بر این است که این افراد سیاست و فرهنگ مردم را شکل می دهند. چنان که از خود واژه هم بر می آید، مفهوم برگزیدگی و انتخاب شدگی وجود دارد. به معنایی می توانیم بگوییم در ایران، به سبب سیطره حکومت بر فرهنگ، قشر برگزیده ای می توانند فرهنگ سازی کنند و همین قشر برگزیده، یعنی افرادی که قلم و دوربین آنها ممنوع نیست، از زیر سانسور مفاهیم برگزیده حکومت را می توانند منتشر کنند.

تبعیض و نخبگی

آموزش و پرورش ایران و کتاب هایی که برای تدریس بر می گزینند، ادبیات و فیلمی که اجازه انتشار می یابد، همگی بیان گر مفهوم تبعیض است. چنان که در بحث قانون شکل گیری وزارت ارشاد بیان کردیم، در ایران تبعیض نسبت به انتشار مطالب صورت می گیرد. از این رو ادبیات و فرهنگ همیشه در سایه حکومت غیرآزاد، مشمول تبعیض اعتقادی است.

دموکراسی، ستیز فرهنگی و مسأله اقلیت‌ها و سرکوب فرهنگی: چگونه در ایران سرکوب فرهنگی شکل می‌گیرد؟

دموکراسی و نخبگی مطلوب حکومت ایران

• **دموکراسی** به معنای نوعی از نظام سیاسی است که از طریق انتخابات آزاد برقرار می‌شود و در سایه آن افراد می‌توانند از **سرمایه فرهنگی** خویش استفاده کنند، با آن **هویت** خویش را بیان کنند و از پله‌های ترقی اجتماعی بالا بروند.

• نخبگی از نظر فرهنگ ایران چیزی است مانند برگزیده شدن به سبب **انطباق با معیارهای دینی، سنتی و فرهنگی و سیاسی مطلوب حکومت ایران**. به عنوان مثال اشعار حافظ می‌تواند مطلوب حکومت باشد و در دانشگاه‌ها تدریس شود، اما اشعار احمد شاملو و داستان‌های گلشیری نمی‌تواند به مفاد درسی دانشگاه در ایران ورود یابد.

• نوشته‌ها، فیلم‌ها و آثاری که از قومیت‌ها، زبان‌ها، و اعتقادات متفاوت با اعتقادات حکومت ایران باشد، اجازه انتشار و ابراز نمی‌یابد. از این‌رو همان‌گونه که این افراد در نظام سیاسی مطرود و اخراجی هستند، فرهنگ آن‌ها هم از تبادل با سایر قطب‌های فرهنگی ایران محروم است. این پدیده مشمول تبعیض و سرکوب سرمایه فرهنگی است.

ستیز فرهنگی در ایران: سکوت و بیان؛ سیطره ایدئولوژی

- ستیز فرهنگی و شکل‌گیری اقلیت
- تشریح معنای ستیز و به ویژه ستیز عقیدتی
- تنوع جمعیتی-عقیدتی ایران و معنای ستیز در سیطره قدرت

هر جامعه‌ای میدان تضارب و تفاوت در عقاید، باورها و خواست‌هاست. وقتی یک نیروی مسلط بر سایر نیروها سیطره می‌یابد، آن را سیطره ایدئولوژی می‌نامیم.

در سایه این سیطره، وقتی فرهنگ به کنترل حکومت دربیاید، غیاب گروه‌های اعتقادی به ابزاری تبدیل می‌شود که حکومت بتواند از این گروه‌ها چهره مطلوب خودش را ارائه کند، یا وجود آن‌ها را انکار و بدنمایی کند.

حقوق معنوی

- اختصاص: این مطلب به پروژه توانا مربوط به سازمان E-Collaborative for Civic Education دارد و استفاده از آن می‌بایست با ذکر نام سازمان تهیه‌کننده انجام شود.
- غیر تجاری: این مطلب برای استفاده‌های غیر تجاری است و برای هیچ‌گونه منفعتی بهره‌برداری نخواهد شد.
- اشتراک: اگر می‌خواهید هرگونه تغییری در مطلب وارد کنید، شما می‌توانید حاصل کار را تنها تحت مجوز Civic E-Collaborative for Education منتشر کنید و برای ایجاد بدنه اصلی اطلاعات، این تغییرات را باید با E-Collaborative for Civic Education به اشتراک بگذارید.

اقلیت‌ها و سیاست فرهنگی سعید سبزیان

۱۹ شهریور - ۱۳ مهر ۸ شب به وقت تهران

پنج‌شنبه‌ها و دوشنبه‌ها، ساعت ۸ شب به وقت تهران

با حضور سعید سبزیان

لینک فروم: tavaana.org/fa/forum

تماس با تیم آموزشی: support@tavaana.org